

Konferenca moralnih teologov v Innsbrucku (2. do 4. 1. 2005)

Innsbrucker Kreis, kakor se tudi imenuje novoletna konferenca nemško govorečih moralnih teologov, ima približno četrstoletno zgodovino. Z njo so začeli znani innsbruški moralisti iz jezuitskega reda, kasneje pa je delo organizatorja prevzel Inštitut za sistematično teologijo innsbruške teološke fakultete. Nima značaja združenja, ampak je bolj druženje. Čeprav gre za konferenco nemško govorečih moralnih teologov, je udeležencev iz Nemčije le za vzorec; na splošno pridejo kolegi in kolegice z vseh teoloških fakultet in teoloških visokošolskih ustanov iz Avstrije, večina kolegov iz Švice, nekaj udeležencev iz Češke, Hrvaške in Slovenije pa morda samo spominja na nekdanje meje Avstrije.

Naslovna téma letošnjega *Innsbruškega kroga* je bila *Evolucijska teorija in ekumenska stvarjenjska etika (Evolutionstheorie und ökumenische Schöpfungsethik)*. Pravi prevod zadnje besede je bil možen šele po predavanjih, ki sta jih pripravila arhimandrid prof. dr. Kyrillos Katerelos iz Aten in prof. dr. Ulrike Link-Wieczorek iz Oldenburga. O tem kasneje.

Evolucijsko teorijo oziroma *Izvor in evolucijo vesolja (Ursprung und Evolution des Universums)* nam je z naravoslovnega vidika predstavil prof. dr. Gerhard Haszprunar iz Münchna. Je predstojnik zoološke državne zbirke in predavatelj na oddelku za biologijo münchenške univerze. S predavanjem je pokazal sedanjo raven znanja v naravoslovnih znanostih in v čem je ta lahko izziv za teologijo in teologe. V predavanju je predvsem predstavil »drugačno« branje evolucije stvarstva. Zasnoval ga je na majhnih presenečenjih, na primer na tezi, da je mikrofizikalno naključje (nedoločenost) v resnici naravni zakon, čeprav je vedno tudi naključje, na tezi, da je nedoločenost (na mikrofizikalni ravni) omejena svoboda stvarstva na vseh ravneh obstoja oziroma razvoja stvarstva itn. Predavatelj je menil, da je to toliko težje razumeti, kolikor očitnejše je razmerje med temeljnimi fizikalnimi silami oziroma kolikor bolj kričeče je razmerje med elektromagnetizmom, šibko in močno atomsko silo na eni in gravitacijo na drugi strani. Medtem ko se zdi, da so prve tri sile dokazane ali danes vsaj dovolj pojasnjene, je gravitacija zaradi svoje šibkosti nepojasnjena; a fizika ji vseeno »zaupa« zunanje vzdrževanje ustroja sedanjega vesolja. Na osnovi teh podatkov je G. Haszprunar postavil tezo, da so zakoni v naravi ustvarjalni, to je, da omogočajo nekaj novega. To nima nič

opraviti s tem, kako teologija lahko oziroma kako ne sme vstopati na področje naravoslovnih znanosti, niti ne s tem, da bi na temelju znanstvenih spoznanj Boga pojmovali tako ali drugače, pač pa je šel k biološki evoluciji in jo predstavil kot izjemen pospešek v razvoju sveta. Podobno kot je spolno razmnoževanje v biološki evoluciji še enkrat pospešilo razvoj, ga je pred 30 tisoč leti še enkrat pospešilo dejstvo kulture pri *homo sapiens sapiens*. Moderne znanosti so pokazale, da je človekov razvoj (evolucija) nekaj ustvarjalnega in da zakonitosti, ki jim lahko sledimo, sledijo običajnemu vzorcu vzrok-učinek samo na makro področju, na mikro ravni pa je predpostavka o tem apriornem vzorcu napačna.

Predavatelj je na zanimiv način pokazal, zakaj je neumno iskati nasprotja tam, kjer jih ni, in jih ne videti tam, kjer so. Evolucija namreč kaže na to, da je sestavni del stvarjenjskih pravil v stvarstvu tudi igra, uporaba orodja, učenje in posredovanje znanja, zavest (zlasti zavest o krivici) ter (pri človeku) zlasti spoznanje, da je sposoben narediti nekaj dobrega. To so dejavniki, ki gotovo obsegajo tudi naravne zakonitosti, a tako, da pokažejo, da je v evoluciji stvarstva vedno tudi prostor za nedoločenost (indeterminacija), da ni jasne smeri naprej, ampak samo možnost smeri. Odločilno vlogo pri evoluciji stvarstva oziroma pri njenem razumevanju je vedno igral človekov socialni čut, se pravi zavest, da je človek edino bitje na svetu, ki se lahko odloči, da bo svet napravil boljši. Če bi dopuščali, da je možen neposredni božji poseg »mimo človeka«, ne bi zanikali samo dejstva učlovečenja, pač pa tudi svobodo. Je lahko bil potres v JV Aziji neposreden božji poseg v svet? Kako nesmiselno je o tem govoriti, pove že podatek, da je bila neka oblika temeljne svobode dana že materiji od njenega nastanka naprej, in sicer tako, da snov, ki obstaja, ni edino možna, ni določena, ampak je bila prej »možna« in na neki način »priigrana«. Po mnenju G. Haszprunarja je za naravoslovca sedanjega časa, ki sledi teoriji evoluciji in jo dopolnjuje, pomembno, da ga spoznanja o evoluciji vodi k zavesti o etiki, to je k sprejemu možnosti, da je človek na črti evlucijskega vzorca prvo bitje, ki si postavlja vprašanje o tem, kako svet napraviti boljši.

Drugi dan so sledila predavanja, ki so to vprašanje osvetljevala s pravoslavne in s protestantske strani. Arhimandrid prof. dr. Kyrillos Katerelos iz Aten je imel dve polurni predavanji: *Pravoslavna stvarjenjska teologija in moderno naravoslovje (Ortodoxe Schöpfungstheologie und moderne Naturwissenschaft)* in *Metode in nastavki pravoslavne stvarjenjske etike (Methoden und Ansätze orthodoxer Schöpfungsethik)*, vsakič pa je sledila eno uro trajajoča razprava. V prvem predavanju je gost iz Aten predstavil nekaj okvirnih pojmov pravoslavne stvarjenjske teologije: poudaril je božje stvariteljsko dejanje, božjo negibnost kot posebno obliko božje popolnosti (medtem je vse, kar se

giblje, nepopolno), božjo transcendentnost, troedinost »navznoter« (stvarjenje kot notranje božje dogajanje, ki ne potrebuje oblike, da bi obstajalo), stvarjenje kot dejanje božje svobode, ustvarjenost stvari kot ustvarjalnost (čeprav se ustvarjalnost na stvareh izkaže za nepopolno), razliko med t.i. pojmovnim stvarjenjem (ustvarjanjem besed, »stvarjenja brez oblik«) in čutnim stvarjenjem (z obliko, kar dokazuje nepopolnost ustvarjenih reči), razliko med Stvarnikovo stvarjenjsko voljo (stvarjenje brez oblik) in Stvarnikovim tvornim delovanjem. Pravoslavna teologija se ne vprašuje, kaj o njeni teoriji meni znanost, pač pa poudarja, da stvarjenje ne more obstajati samo iz sebe, da je povod stvarjenja božja beseda (božja moč – *dynamis* – brez moči), božja volja, da nekaj ustvari, in sicer v odnosu s samim seboj (trinitaričnost navznoter). Na temelju nauka Kapadočanov pravoslavna teologija poudarja, da lahko naravoslovje odgovori le na vprašanje, kako je bil svet ustvarjen, da pa le teologija lahko odgovori, kdo je svet ustvaril in zakaj je z odrešenjsko-zgodovinskega vidika treba upoštevati tudi dopolnitev.

Ker pravoslavna teologija več ali manj le dopušča, da naravoslovna znanost govori o tem, »kako« je bil ustvarjen svet, se ji zdi refleksija o tem nepotrebna. Ko je K. Katerelos v drugem predavanju govoril o tem, kako se v teologiji poraja refleksija – če je potreba po refleksiji o stvarstvu ravno etika –, je pokazal na paradoks, s katerim se zadovolji teologija, ko namerava povedati, kaj je zanjo etika, in ko pravi: »Svet je bil ustvarjen iz dobrega, a je pod oblastjo hudega.« Kakor da bi hotel reči: Teologije etika kot taka ne zanima. Na stvarstvo in na stvarjenje človeka gleda z liturgično-evharističnega vidika, ko pravi, da je človek stvar, ki je bistveno povezan s svetom, in da je njegova (etična) naloga spraviti se s stvarstvom, z minljivostjo, ki jo nosi v sebi. Izvirni greh je upor proti minljivosti, ki je človeku tako rekoč prirojena s stvarstvom. Ker je človek božji odsev v svetu, je etično prav to, da se spravimo s stvarstvom, s svojo minljivostjo, in da odkrijemo smisel stvarjenja. Pravoslavna teologija s tem pripoveduje, da Bog odseva v človeku, ne človek v Bogu, in da je temelj »etičnega« v tem, da človek ugotovi, da stvarstvo ni njegova lastnina, pač pa dar božje ljubezni.

V razpravi po predavanju se je potem pokazalo dvoje: prvič, da je etika v pravoslavni teologiji neke vrste ekološka duhovnost, in drugič, da je (stvarjenjska) etika povsem neučinkovita in tudi dejansko namenoma pasivna. Teološka govorica je lepa, na resničnost pa nima nobenega vpliva, saj ga tudi noče imeti. Kot da svet ne bi bil tudi njena naloga! Zdi se, je rekel K. Katerelos, kot da bi imela pravoslavna Cerkev vrtoglavo. To dokazuje tudi podatek, da na teološki fakulteti v Atenah ni niti enega etika. Zato ni mogoče narediti naslednjega koraka in se vprašati: Kaj moram storiti? Pravoslavne Cerkve so

etično in ekološko problematiko tako rekoč prespale. Vendar je na drugi strani treba upoštevati, kar je povedal eden od udeležencev konference, da etika ne reši problema krivde in da bi bilo noro od človeka pričakovati, da bi se v nepopolnem in neodrešenem svetu obnašal kot svetnik. Kaj je torej etika in kakšna je (bi bila) etika, utemeljena na stvarjenju? Najbrž bi lahko na hitro rekli, da »ortopraksija«. Je to, kar je rekel eden od udeležencev, da ravnaš v nasprotju s svojimi interesi in se zavzameš za druge? Ko je eden od razpravljavcev trdil, da so grška stališča v organih EU ena najbolj liberalnih, smo to razumeli, da v grški družbi tudi pravoslavna Cerkev ni občutljiva za družbena, ekonomska in raziskovalna vprašanja.

Popoldne tega dne je Ulrike Link-Wieczorek iz Oldenburga v dveh referatih predstavila najprej teološko-zgodovinska in aktualna težišča v protestantski stvarjenjski teologiji (*Theologiegeschichtliche und aktuelle Schwerpunkte*), v drugem referatu pa temeljne poteze etike, utemeljene na stvarjenjski teologiji, to je o naravni etiki (*Grundzüge eines schöpfungstheologischen Ansatzes theologischer Naturethik*). Poleg običajnih teoloških trditev glede stvarjenja, kot na primer to, da gre za začetno dogajanje v stvarstvu, da ima stvarjenje značaj previdnosti (ta vidik povzroči težave, ko hočemo pojasniti velike naravne nesreče), da Stvarnik ni »zunaj«, temveč je navzoč, vidi protestantska teologija v stvarjenju predvsem človeka pred Bogom (*homo coram Deo*), in sicer predvsem kot hvaležnega za življenje, kot naravno bitje, ki je tukaj in sedaj zadolženo za vse, kar obstaja, kot nekoga, ki se za to, kar obstaja, nenehno zahvaljuje, vedoč, da ni nobenega bitja v svetu, ki bi bilo sposobno vse to ohraniti pri obstoju (Lutrov pomen *creatio ex nihilo*). Skratka, po Lutru je stvarjenje način, kako Stvarnik nagovarja svet; človek je »nagovorjeni«, je sad ljubezni in je hkrati odgovoren za svet. Po Kalvinu je stvarjenje (stvarstvo) *theatrum gloriae Dei*. Medtem ko protestantska teologija razlikuje med naravo in stvarjenjem, pri čemer je narava širši pojem in s čimer hoče izraziti predvsem vidik trajnega stvarjenja (*creatio continua*), poudarja, da je odprtost stvarstva svojski izraz nepopolnosti, še več, da je človek edino bitje, ki se zaveda nepopolnosti. Pri Kalvinu to pomeni, da je cilj stvarjenja Kristus: izpopolnitev stvarstva. Gostja iz Oldenburga je posebej govorila o Barthovi teologiji stvarjenja, se pravi o radikalni naravnosti stvarjenja in odrešenja drugega na drugo, in sicer tako, da je stvarjenje zunanji razlog zaveze, zaveza pa je notranji razlog stvarjenja. Barth je s teologijo stvarjenja poskušal prevesti v običajni jezik to, da Bog živi z ljudmi. Barth je mislil, da je cilj stvarjenja v tem, da je omogočilo Stvarnikov odnos s človekom. Kaj ni nekoliko preveč zahtevno ustvariti na milijarde galaksij samo zato, da bi imel odnos s človekom? Barth je hotel podčrtati pomen božje previdnosti.

V razpravi se je pokazalo, da je šibka točka protestantske teologije v tem, da nima pravega stika s človekovo družbeno in kulturno strukturo, kakor da »zunajbožjega« prostora sploh ni. Četudi je relacijski model stvarjenja lep in na prvi pogled privlačen, je lahko hitro pretiran, ker v njem ni »mostu« k etiki. Eden od udeležencev konference je rekel, da je razlog za medsebojno oddaljenost teoretične in praktične teologije nenazadnje v tem, ker se protestanti bolj zavedajo viharne negotovosti etičnih norm in ker si (katoliška) teologija premalo prizadeva izraziti to, kako negotova je vsaka etika. *Homo coram Deo* zato ni etično vprašanje (kaj ne smeš / je treba storiti), temveč vprašanje orientacije (kdo si).

V drugem predavanju je Ulrike Link-Wieczorek govorila o možnem in o dejanskem vplivu teologije na etično refleksijo. Beseda je tekla o stvarjenju kot obojestranskosti med Stvarnikom in ustvarjenim (človekom). Predavateljica se je naslonila na Moltmannovo pojmovanje evolucije (t.i. ekološko stvarjenjsko teologijo) kot soodvisnosti (*Interdependenz* pomeni več kot soodvisnost), tako da bi bilo stvarjenje (tudi človekova etična ustvarjalnost) nekaj, kar se dogaja v sodelovanju, da je sodelovanje (*Interdependenz*). Človekovo sodelovanje z Bogom se zrcali v odgovornosti do sveta, posebno do živalskega. Opozorila je tudi na ameriško procesno teologijo, ki je v novejšem času poskušala izdelati jezikovni vzorec stvarjenja kot evolucije. Z njim se je hotela izogniti razpetosti med *začetkom* in *creatio continua* ter poudariti, da je etično refleksijo, utemeljeno na stvarjenjski teologiji, mogoče izraziti kot ustvarjanje odnosov. Pokazala pa je tudi na pomanjkljivost procesne teologije, saj ta ne more uporabljati nekaterih standardnih teoloških pojmov. Ko je končno pokazala na Tillichovo pojmovanje bogopodobnosti, to je razpetosti med ontologijo in pripisovanjem (*Zuschreibung*) te v bistvu nerazložljive kvalitete obstoja, je tudi poudarila, da je etični refleksiji, utemeljeni na stvarjenjski teologiji, najbližje t.i. načelo trajnostnega razvoja (*Nachhaltigkeitsprinzip*).

Ko je v torek, 4. januarja, potekala splošna razprava na témo konference, so se udeleženci poskušali zediniti glede vprašanja, kdaj in na kakšen način je teologija sploh kompetentna v etičnih vprašanjih oziroma zakaj ni. Govor je bil o dveh témah, o ekološki etiki oziroma o »etiiki upočasnitve« (D. Mieth) in o stališču teologije do eksplozije prebivalstva. Pokazalo se je tudi, da je glavna etična dilema v tem, da je sodobnik vse manj pripravljen trpeti za svoja kritična stališča. Konferenca je sklenila svoje delo z razpravo o témi prihodnjega srečanja, ki bo v začetku leta 2006.